

Вырăс шкулёсенчи 9-мёш класра «Тăван çĕр-шыв – Чăваш Республики» темăпа ирттермелли материалсем

ЁҖЕ ПУРНĂҖЛАКАНЁ: Ефимов

Анатолий Дмитриевич,

Шупашкарти пĕтĕмшле пĕлĕ

парақан 18- мёш вăтам шкулти

чăваш чĕлхипе литература учителĕ.

ЕРТСЕ ПЫРАКАНЁ: Иванова Н.Г.,

ЧВРИ чăваш чĕлхипе литература кафедрин

доцентĕ

I. ПРОЕКТ ТЫТĂМЁ.

Проект теми: Вырăс шкулёсенчи 9-мёш класра «Тăван çĕр-шыв – Чăваш Республики» темăпа ирттермелли материалсем.

Проект тĕллевĕсем: Вырăс шкулёсенчи 9-мёш класра вĕренеке ачасен калашу чĕлхине анлалатса аталантарнă май тăван çĕр-шыв иксĕлми пуянлăхĕпе илемлĕхне, тăван халăх культурипе тараватлăхне туйса апа хаклама, юратма вĕрентесси.

Проект задачисем:

- ❖ Чăваш чĕлхи урокĕсенче тăван ен историйĕпе унăн культурина, халăх ас-хакăлĕпе сун-санталăк илемлĕхне усса парасси.
- ❖ Тăван халăх йăли-йĕркине курса апа туйма вĕрентесси.
- ❖ Чăваш чĕлхине хисепесе юратма, унпа типтерлĕн те сепĕс калашма хăнăхтарасси.
- ❖ Тăван ен синчен пухнă материалсене пĕтĕстерсе пĕтĕмлетме, куç умне пурнăс кăларса таратăкан ытусене курса вĕсене тĕрес хаклама тата туллин хуравлама хăнăхтарасси.
- ❖ Пухнă материалсенчен ачасемпе тĕпчев ёсĕсем хатĕрлесси.
- ❖ Шкулта иртекен наукапа практика конференцийĕнче тата Республикăри «Самант» журнал ирттерекен «Йăмралă ял» проекта анлăн хутшăнасси.

Проект тухăслăхĕ: Тăван ен, тавралăх, ял-йыш ыйтăвĕсемпе илемлĕхĕ синчен кăсăкланнă май ачасем чăваш чĕлхи урокĕсенчи ытусене урок тулашне кăларса хăйсен калашу асталăхне тупташĕ. Тăван чĕлхерен ютшăнма, вăтанма пăрахашĕ. Чĕлхе пуянлăхне туйса унпа анлăн усă курма вĕренешĕ.

Проект актуаллăхĕ: Чăваш чĕлхи урокĕсенче «Тăван ен» е «Чăваш Республики» евĕрлĕ темĕсем тăтăшах тĕл пулашĕ. Раçсейри нумаи халăхсем хушшинчи туслăха усса панă май, эфир ку урокĕнче ачасене тăван ене юратма, тăван халăхамăра хисепеме вĕрентетпĕр. Унăн пуянлăхĕ, авалтан килекен иксĕлми ас-хакăлĕ кашни ачара пурри куç кĕретех. Сав пуянлăха тупма, апа усса чун-чĕрене пуянлатма вĕрентесси вара – учитель ёшĕ. Савăн пек сеш, хуларă ситĕнеке ачасем хăйсене тăван халăхамăртан ют тытма пăрахеш, савăн пек сеш, вĕсем тăван чĕлхене хисеплеш. Ун техĕмне туйса юратса калашеш, тен, сырса калавсем те калăплеш. «Ик чĕлхе – икĕ ас», – тенĕ Чăваш халăх патриархĕ И.Я. Яковлев. Кунпа килешмех тивет. Тăван чĕлхене юратăкан ача пурнăсра нухăсан та катăк пулмĕ. Вăл малалла аталанĕ, тăван халăхамăра савса апа чапа кăларĕ.

Тĕп шухăшĕ: Ачасен тавра-курăмне чăваш чĕлхи витĕмĕ урлă аталантарса тăван çĕр-шыв синчен тĕплĕн те туллин, хăйсен умне лартнă тĕллевсемпе шухăшсене тўррĕн те усăсман палăртса калашма хăнăхтарасси.

Проекта пурнăслама усă курнă мелсемпе меслетсем:

- ❖ Ачасемпе тăван çĕр-шыв, тăван кĕтес темăпа калашу иртересси.
- ❖ Тăван ен илемне курма, апа сăнлама вĕрентесси.
- ❖ Кĕнеке тата хаçат-журналсенчи текстсене тишкересси.
- ❖ Таврана, пурнăса сăнласси.
- ❖ Ял-йышпа, тантăшсемпе калашмалли ыту тарăмне йĕркелесе хатĕрлесси.
- ❖ Ытусене пĕтĕмлетсе калăпласси. Текстласси.

Ёҫ сӑнёсем:

- ❖ Ушкӑнпа.
- ❖ Пёчченшер.

Проекта хутшӑнакансем:

- ❖ Шупашкарти пётёмёшле пёлу паракан 18-мёш вӑтам шкулти 9 «а» класра вёренекен ачасем.

Проекта пурнӑҫа кёртмелли вырӑн:

- ❖ Шупашкарти пётёмёшле пёлу паракан 18- мёш вӑтам шкул.
- ❖ Чӑваш Республикинчи «Самант» журналта иртекен «Йӑмралӑ ял» проект.

Проекта пурнӑҫа кёртмелли тапхӑр:

- ❖ Хатёрлену тапхӑрё.
 - ❖ Тёп тапхӑр.
 - ❖ Пётёмлету тапхӑрё.

Проекта пурнӑҫа кёртмелли тапхӑрсем	Ёҫсен содержанияйё
I. Хатёрлену тапхӑр (апрель пуҫламӑшё)	- Шкул тата ҫумри библиотекӑсенчи чӑвашла тухса тӑракан хаҫат-журналсемпе, тёрлё йышши словарьсемпе паллашасси. - «Тантӑш» хаҫатпа «Самант» журналти материалсене тишкерсе хакласси. - Пёр-пёр темӑпа ҫыхӑнулӑ ыйтусем хатёрлесе текст йёркелесси. - Тӑван ялсене кайса унта палӑртнӑ темӑ тавра ял-йышпа е тантӑшсемпе калаҫасси. - Проект темине уҫса пани, ун тавра калаҫни. Результатсем: - Ачасем хӑйсен тавра-курӑмне анлӑлатаҫҫё. - Пухса килнё материалсене уроксенче уҫӑ курса калаҫусем йёркелеҫҫё. Темисене палӑртаҫҫё. - Кластерсем туса йёркелеҫҫё.
II. Тёп тапхӑр. (апрель варри)	- Палӑртнӑ темӑсемпе калаҫу уроксем ирттереси. - Шкулти наукапа практика конференцийёнче тухса калаҫасси. - Кирлё сёнусем парасси. Результатсем: -Пуҫтарнӑ материалсемпе уроксенче анлӑ уҫӑ куратӑп. - «Яла кайсан – урӑх тёнчене лекен!» темӑпа шкулта иртекен наукапа практика конференцийёнче тухса калаҫнӑ. 1,2,3 вырӑнсем.
III. Пётёмлету тапхӑрё. (апрель вёҫё)	- Палӑртнӑ темӑсене анлӑлатса тарӑнлатасси, вёсен тёп тёллөпө пётёмлетөвөсене тӑвасси, анлӑ текст калӑпласси. Результатсем: Палӑртнӑ темӑсене илемлетсе «Самант» журнал 2012 ҫулта ирттерекен «Йӑмралӑ ял» проектне ярса парасси.

Гипотеза:

Ачасем тӑван ен, тӑван тавралӑх ҫинчен кӑсӑкланнӑ май хӑйсен тавра-курӑмне ўстерсе чёлхе туйӑмне ҫирёплетме тивёҫ. Ӑна анлӑлатса пынӑ май тӑван чӑваш чёлхин пуянлӑхне туйса тарӑнӑн уҫӑ курма вёренёҫ. Тус-тӑвана, хурӑнташа хисеплесе сума-сӑвёҫ.

Ют сын шухайшесене анланса калащс. Пурнащ тёрлэ енлехне курма, туйма вёренёс. Асла пурнащ таппине сирёп утамсемпе утамласа керёс.

Теори бази:

- Чаваш Республикин пётёмёшле ватам пёлёвён патшалых вёрену́ стандарчён национально-региональнэй компонентчэ.
- Андреев И.А. Вырăс школĕсенчи чăваш чĕлхине вĕрентмелли программа. – Ч. 2009ç.

Программăпа – методика материалĕ.

- Андреев И.А., Гурьева Р.И. Чăваш чĕлхиĕ – Ч., Издательство сурчĕ, 2009ç.
- Республикăра чăвашла тухса тăракан хаçатсемпе журналсем.

Проекта пурнаща кертессе:

Асла классенчи ачасене тѣпчевпе проект шайенче ирттерекен ёссене явйатарни вёсен тавра курйамне анлайлатса пуянлатать сес. Ачасем таван чёлхене хисепленисёр пушне унй пуянлайхне курса туйма, йна хаклама вёренещс. Таврари пулаймсене, обществйари тёрлэ кйткас ййтусене курса вёсем сине хуравсем шыращс, тупсамне тупса хайсен евёр туллин те илемлен хуравлащс. Ку ачасен йс-тйненче таван таврана юратма, хисеплеме тата чйваш чёлхипе анлан усй курса типтерлен те вырйнлай каласма хистет. Проекта хутшйанны ачасем тёнче сине пачах урйх куссемпе пйхасщс. Вёсем хайсен пултарулайхне тёрлэ енлэ аталантарса кросвордсем, ребуссем йёркелерёс. Таван ен синчен альбом рефератсем турёс. Шкулта иртекен пур мероприйтисенче хутшйанса хайсене кйтартрёс.

Кётнэ сймёсё:

Шкулта ирттернэ наукапа практика конференцийёнче:

- ❖ Надя Григорьева «Ялта романтиксем юлман» - 1-мёш;
- ❖ Вероника Сакмарова «Сур ял – пирён таван-хурйнташ» - 2-мёш;
- ❖ Алина Мышкина «Яла кайсан – урйх тёнчене лекен» - 3-мёш вырйансем ййшйанчёс.

Пичетленнэ материалсем:

- ❖ Надя Григорьева «Ялта романтиксем юлман» // Самант. – 2012.- №4.- с. 16.
- ❖ Вероника Сакмарова «Сур ял – пирён таван-хурйнташ» // Самант. – 2012.- №6.- с. 10.
- ❖ Алина Мышкина «Яла кайсан – урйх тёнчене лекен» //Самант. – 2012.- №8.- с. 16.

Проекта усй курассе:

Ачасен «Ялта романтиксем юлман», «Сур ял – пирён таван-хурйнташ» тата «Яла кайсан – урйх тёнчене лекен» ёссене чйваш чёлхи урокёсенче анлай усй куратап.

«Вырăс школĕсенчи 9-мĕш класра «Тăван сĕр-шыв – Чăваш Республики» темăпа ирттермелли материалсем» проекта чйваш чёлхипе литература тата урок тулашёнчи ёссенче анлай усй куратап.

Проект смете:

- ❖ CD дисксем.
- ❖ Фотографисем.
- ❖ Хутсем.

Ачасен журналистика тѣпчев ёсэн тёслёхё:

9 «а» класра вёренекен Григорьева Надя

Республикйари ялсенче романтиксем юлман

Ёс тытамё:

1. Ёс йёрки.
1. Ёс теми.
2. Тема актуаллайхё.

3. Ёҗ тёллевёсем.
 4. Ёҗ задачисем.
 5. Тёпчев объекчё.
 6. Тёпчев предметчё.
 7. Ёҗе пурнаёлама уса курна мелсемпе меслетсем.
 8. Гипотеза.
 9. Кётнё симёсё.
- II. Ялта романтиксем юлман.
- III. Пётёмлету.
- IV. Уса курна литература.

I. Ёҗ йёрки

1. Ёҗ теми.

Республикари ялсенче романтиксем юлман.

2. Тема актуаллахё.

Ялсенче пуранакан самраксем кун-сул таппинчен юлмасар хайсен пурнаҗне туптамалли выранны, нумай чухне паян пурнаҗ айне куренсе аллисене усса лараҗсё. Хутранситрен вёсем чавашла манса эрех-са́ра, пирус туртма та пахаҗсё. Хайсен шапипе хайсем хуҗине пёлмеҗсё. Эпё хаман ёҗре шап та лап җав ыйтусене җутатса парасшан. Ку – самраксемшен чи кирле ыйтусенчен пёри вал!

3. Ёҗён тёллевёсем.

Ял самракёсемпе калаҗса вёсен ыйтавёсене тупса палартасси, җав ыйтусен тупсамне тупса уҗса парасси, актуаллахне палартса самраксем патне калаҗу тата хаҗат-журналсем урла илсе җитересси. Проблемана җутатасси.

4. Ёҗ задачисем.

- Республикара тухса таракан хаҗат-журналсенче хаман темана җывах материалсене тупса паллашасси;
- Ял самракёсемпе калаҗса ыйтусене палартасси;
- Шухайсене пухса калапласси;
- Текст йёркелесси.
- Шкулта иртекен наукапа практика конференцинче тухса калаҗасси;
- «Самант» журналти «Йамралла ял» проекта хутшанасси.

5. Тёпчев объекчё.

Ялта пуранакан самраксем. Вёсен пурнаҗсё, ёҗё-хёлё.

6. Тёпчев предметчё.

Ялта пуранкан самраксен пурнаҗ умне тухса таракан ыйтавёсем, вёсен тупсамё.

7. Ёҗе пурнаҗлама уса курна мелсемпе меслетсем.

- Тёпчев.
- Хаклани.
- Калаҗни.
- Пётёмлетни.

8. Гипотеза.

Ман шутпа, паянхи самраксен ыйтавёсене турёмён, куҗа-куҗан, җутатса пани – пурнаҗа курма пулашаты кана. Эпё сырна материала итлекенсем, тен, вулакансем те пулсан, вёсем кашт та пулин улшанасса шанатап. Ғерёшенчен пёри җеҗ – хайён шапине хай кулсе җавахласа тытсан – эпё хаман ума лартна тёллевсене пурнаҗларам тесе шутлама пултарай. Ғапла пулатех! Шанатап!

9. Кётнё симёсё.

Самраксем эпё лартна ыйту тарых калаҗу пуҗарасса, җав калаҗура кашни хайён валли пётёмлетусем тавасса кётетёп.

II. Республикари ялсенче романтиксем юлман

Ман атте Хёрлэ Чутай, анне Красноармейски районёнчен. Сұллахи каникулта эпё анне ялне, Хусакассине сұретёп. Уйах е ытларах унта канаттап. Кукаси-куками сёре кёчсё, ялта анне аппашё пуранать. Хама ташти тёнче шатакне килсе лекнён туймасттап. Туссем, ман пек хуларан килнё сармаксем пур, вёсемпе каласса илетён. Ситменнине, ялё Шупашкартан аякра мар, эрнере пёре хулана килсе каяттап.

Хусакасси пысак мар, сармаксем сахалтарах. Хула ачисемпе танлаштарсан, вёсем кашт айвантарах темелле-и, примитивларах пек туйнассё. Ас-тан пирки каламасттап ёнтё, воспитани сапларах вёсен, ырасла каласан - "закомплексованнайрах". Эрех ёскекенсем те пур вёсем хушшинче.

Ялта хёр ачасем нумайрах. Вёсене пит мухтас килмест ман. Пирёнпе, хула хёр ачисемпе, пит каласмассё. Маншан лайахах мар вёсем. Тата, темшён, арсын ачасене улаштарма юратассё, тёрлё каччапа сурессё. Пирус туртакан хёрсем те пур. Сапа та ёссё. Вёсен шучёпе сакка чапла, капла сынран юлмассё. Уссе ситсе хёр пулна тесе шутлассё. Телевизор синчи пек пурнашан. Хаш чух вёсене ёлемелле, вёренмелле, пурнаса хаван тумалла тесе калаттап та, сармак-ха эсё, сан вахатра хамар та сапла шутлан тесе сес хуравлассё.

Мана атте-анне ялан пурнасра пурте хавантан килет, саншан никам та нимён те туса памасть тесе вёрентет. Тёрес калассё вёсем. Эпё пур сёре те ситме тарашаттап, обществалла пурнасра чёре пулни хама та килёшет.

Ялти арсын ачасем - уйрам тема. Принцсем пирки каламасттап та. Рыцарьсен вахачё те иртсе кайрё, халё романтиксем те пётсе пырассё. Ялёпе те каласма юрахла темице арсын ача кана пур. Тёрех палартас, ял ачисем рационалла шутлассё, кичемрех вёсем, ялёпе те пурё икё романтик сес. Пёри - Миша, вал хуларан сурет, асла, 20-ре. Тепри - Дима, хальлехе ялта, 15-ре. Вёсемпе каласма интереслё, ытисемпе ун пек мар, вёсем «ялан» пуласла пирки шутлассё, укса-тенкё питё илёртет вёсене.

Сармак пулсан та клуба тухкаласа кёретёп, пёччен мар ёнтё, аппапа. Вал Оля ятла, 19-та. Ял клубёнче пире кичемрен Красноармейскине суретпёр. Райцентрта паллакан арсын ачасем пур - Никиттапа Стас. Вёсен ашшё-амашё-сем ялтан. Никиттапа Стас час-часах аслашшё-асламашё патне килсе каяссё. Тёрлё уявра вёсем яланах ялта.

Хуларан килсен ял тарыхё, сур санталакё куса савантарать. Сумрах Савал юкса иртет. Эпир аттепе пулла та суретпёр. Пуласене пит палласах каймасттап, уланкана кана уйраттап. Савал хёрне нумай сын канма сурет. Хуларан килнисем юхан шыв сине тухса кёреймесен чуна темёскер ситмест тессё.

Ялта хал ситернё таран аннен аппашне пулашма тарашаттап. Хусалахра ёслетёп, пёчек ачасемпе лараттап. Ёсченлехпе ял ачисене ситеймestён ёнтё, вёсем мён пёчекрен тем ёсне те пёлессё. Ёс тесен закомплексованасё сук вёсен. Манпа танлаштарсан, ун пек чух профессорсем вёсем.

Ман шутпа, хула-ял пётёмёшле танлаштаравёнче, ялти шулта вёренекенсене пёчек чух аталанма тулли услови сукрах. Пурнаса ытла пёр пек, ахальтен каламассё стенасем те вёрентессё тесе. Чи начарри - йыш сукки, йёри-тавра ача-пача кёрлесе тан пулсан урахлах ёсетчёс, кулатчёс вёсем. Эпир те хуларан килнисем ун пек чух урамра пёр чаранми чавашла каласса суреттёмёрччё пуль. Атте-анне калан тарых, вёсем сармак чух урам тулли ачаччё тет. Ялта саван чухлё ача ёсме пултарни пуса ырнасмасть.

Асла классенче тин ял ачисем хулари танташсёсемпе танлашассё темелле. Каларам ёнтё, хаш-пёрисем ытлашшипех «пысакланса» каяссё. Тепёр тесен, хулари ачасем те пин тёрлё.

III. Пётёмлету.

Мана атте-анне ялан пурнасра пурте хавантан килет, саншан никам та нимён те туса памасть тесе вёрентет. Тёрес калассё вёсем? Саванпа та эпё пур сёре те ситме тарашаттап, обществалла пурнасра чёре пулни хама та килёшет.

Манпа сармаксем килёшессе, вёсем те чавашра чавашла каласса общество пурнасене активла хутшанасса шанаттап.

IV. Уса курна литература.

- Ефимов А.Д. 45 тем по чувашскому языку. Учебное пособие. Чебоксары. 2006. – 102 с.
- Краткая чувашская энциклопедия. Чебоксары, Чуваш. кн. изд.-во, 2003. – 526 с., ил.
- Современная Чувашия. Под общей редакцией кандидата философских наук Ф.И. Шоркова. 2007. – 500 с.
- Самант. – 2012.- №1,2,3.

Хушса панисем:
№1

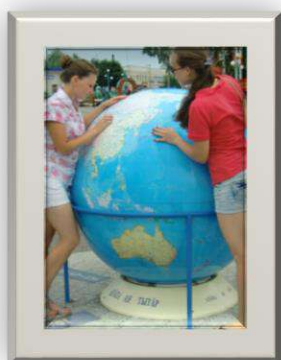
Ыйтусен йёрки:

1. Санӑн асупа аннӑ Чӑваш Республикин хӑш районӑнче суралса ӑснӑ?
2. Унта халӑ кам та пулин пурӑнать-и?
3. Эсӑ асупа аннӑн тӑван ялне кайса сӑретӑн-и?
4. Ялти сӑмрӑксемпе туслашма сӑмӑл-и? Мӑншӑн?
5. Яла кайсан эсӑ мӑнле чӑлхепе пулшемпе тӑрӑшатӑн?
6. Саншӑн чӑваш чӑлхи ют мар-и? Сана унпа ӑшта лайӑхрах калашма – ялта е хулара? Мӑншӑн?
7. Паянхи хула сӑмрӑксем яла канма сес каясӑ тени тӑрӑс-и?
8. Эсӑ ялта аслисене пулӑшатӑн-и?
9. Ял пурнӑсӑ сӑмӑлтарах е хулара?
10. Ялти пурнӑс сӑнчен мӑн шутлатӑн? Унти каччӑсемпе хӑрсем сан шутпа еплерех? Пурнӑсран юлса пымасӑ-и?

№2

Фото альбом. Проекта пурнӑса кӑртнӑ самантсем:

❖ **Хатӑрленӑ тапхӑрӑ (апрель пушламӑшӑ).**

Шкул тата сӑмри библиотекӑсенчи чӑвашла тухса тӑракан хаҫат-журналсемпе, тӑрлӑ йышши словарьсемпе паллашрӑмӑр. «Тантӑш» хаҫатпа «Самант» журналти материалсене тишкерсе хакларӑмӑр.

Ялсене тухса унти җәмрәксемпе каласрәмә, вёсен нуши-масипе паллашрәмә. Хамәра кәсәклантаракан ыйтусен тупсәмне шырашрәмә.

❖ Тёп тапхәр (апрель варри).

Каласу урокёсем ирттертёмәр. Шкулти наукапа практика конференцийёне тухса каласрәмә.

❖ Пётмлету тапхәрәпе результатсем:

Палартнә темәсене анләлатса тарәнлатрәмә, вёсен тёп тёллевёпе пётмлетёвёсене турәмә. Вёсене илемлетсе «Самант» журнал ирттерекен «Йәмраллә ял» проектне ярса патәмә.

Ҷитёнү! «Самант» журнал ирттерекен «Йәмраллә ял» проекта пичетленнә материалсене тишкернә самант.

№3

Пичетленнә материалсем:

